

НАСЛІДКИ ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТОВАРУ ЯК ПРЕДМЕТУ КОНТРАБАНДИ

***Анотація.** У статті розглянуто окремі проблемні питання кримінальної відповідальності за контрабанду в Україні. На даний час з переліку предметів злочину контрабанда виключено товари (у тому числі і стратегічно важливі сировинні товари), а кримінальну відповідальність за контрабанду товарів скасовано. Проведено комплексний економіко-правовий аналіз даних змін законодавства та окреслено їх наслідки для економічної та правової системи України.*

Ключові слова: відповідальність за контрабанду, товари, особливо великий розмір, штраф, зовнішньоекономічна діяльність

Ostap'yuk N., Protsyuk O.

CONSEQUENCES OF DECRIMINALIZATION OF GOODS AS AN OBJECT OF SMUGGLING

***Summary.** Some of the problematic issues of criminal responsibility for the smuggling in Ukraine are considered in the article. Currently goods are excluded from the list of objects of the crime of the smuggling (including strategically important commodities), thus, the criminal responsibility for the smuggling of goods is canceled. The authors conducted a complex economic and legal analysis of the data changes in legislation and outlined their consequences for economic and legal system of Ukraine.*

Keywords: responsibility for the smuggling, goods, especially large size, fine, foreign economic activity

1. Вступ

Розвиток будь-якої держави визначається організацією економіко-правової системи, яка є базовою для виконання її основних функцій. Важливою в умовах сьогодення, враховуючи тенденції глобалізації та зміцнення позицій транснаціональних компаній, стала здатність держави забезпечувати участь резидентів у зовнішньоекономічних відносинах. Слід відзначити, що легітимна діяльність у сфері міждержавних економічних стосунків можлива лише при використанні ефективних захисних механізмів від незаконного переміщення певних предметів через митний кордон, тобто при ефективній протидії контрабанді. Останню об'єктивно визнають однією з найбільш серйозних загроз, яка поступово і майже непомітно, але досить суттєво завдає шкоди економіці країни. Саме тому контрабандні операції знаходяться під пильною увагою правоохоронних органів з метою своєчасного виявлення таких правопорушень, покарання винних і, головне, вжиття профілактичних заходів щодо недопущення їх у майбутньому. Це особливо важливо в нинішніх умовах конвергенції Україною чинного національного законодавства і правил функціонування Європейського союзу та активізації процесів взаємодії з Митним союзом.

Однак вплив іноземних правових систем іноді призводить до того, що національне законодавство отримує положення, що потребують додаткового опрацювання, а не негайного їх впровадження у правозастосовну практику. Останнє, очевидно, сталося і з кримінальною відповідальністю за контрабанду в Україні. Вже рік в Україні незаконне переміщення товарів не вважається кримінальним правопорушенням. За оцінками державних органів влади, внаслідок таких новацій бюджет повинен був додатково отримати близько двох мільярдів гривень [1].

Але чи пом'якшення відповідальності за контрабанду при недостатньому рівні вирішення питань корупції, матеріального забезпечення державних наглядових, контролюючих та правоохоронних органів, законодавчого регулювання системи оподаткування, перерозподілу ресурсів у державі сприятиме зменшенню обсягів незаконного переміщення товарів та отримання очікуваних надходжень до бюджету?

2. Аналіз результатів останніх досліджень

Проблеми кримінальної відповідальності за контрабанду досліджували вітчизняні й іноземні вчені: Х. М. Бабасєв, О. Ф. Бантишев, Л. В. Багрій-Шахматов, О. І. Бойко, Б. В. Волженкін, В. М. Володько, С. А. Гадойбоєв, Є. П. Гайворонський, Й. Ганс-Генрих, О. П. Горох, Д. Д. Давітадзе, О.О. Дудоров, М. Г. Кадніков, І. Д. Козочкин, В. М. Колдаєв, М. А. Кочубей, О. О. Кравченко, В. І. Курляндський, П. С. Матишевський, П. П. Михайленко, А. А. Музика, О. В. Навроцький, С. І. Нікулін, О. М. Омельчук, О. В. Процюк [10], Л. Ю. Родіна, А. В. Савченко, Н. А. Сафаров, В. В. Сіленко, М. С. Таганцев, Б. І. Тишкевич, О. М. Трикоз, Г. О. Усатий, М. І. Хавронюк, В. І. Шакур, І. В. Шмаров та ін.

Проте, підняте проблемне питання в даному дослідженні ще не отримало достатнього наукового аналізу та подальшої розробки. Тому завданням дослідження є визначення доцільності та ефективності ліквідації кримінальної відповідальності за вчинення “товарної” контрабанди в Україні.

3. Декриміналізація товару як предмету контрабанди

До 17 січня 2012 р. переміщення через митний кордон поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів вартістю 536500 грн і більше кваліфікувалося як контрабанда – це незаконне переміщення товарів, вчинене у великих розмірах. Так, відповідно до статті 201 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) зазначена вартість вважалася великим розміром контрабанди та передбачала кримінальну відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до семи років з конфіскацією предметів контрабанди. Однак прийнятий і введений в дію Закон України “Про внесення змін в окремі законодавчі акти України в частині гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності” [2] призвів до кардинальних змін до Розділу VII “Злочини у сфері господарської діяльності” Кримінального кодексу [3] в цілому та диспозиції ст. 201 зокрема. Основним слід визнати виключення з переліку предметів злочину контрабанди товарів (у тому числі й стратегічно важливих сировинних товарів). Таким чином, кримінальна відповідальність за контрабанду

товарів – а без урахування певного переліку винятків³⁷ – це предмети, що беззаперечно становлять основу господарської діяльності або забезпечують її, – була скасована.

На теперішній час контрабандою визнається переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

Предметами контрабанди є: 1) культурні цінності; б) отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини; в) радіоактивні матеріали г) зброя та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї); д) спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації.

Об'єктивна сторона контрабанди виражається в діях, які полягають у незаконному переміщенні відповідних предметів через митний кордон України.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку, у тому числі особа, яка користується правом дипломатичного імунітету. Якщо контрабандою займається службова особа з використанням свого службового становища (наприклад, працівники митниць, військовослужбовці прикордонних військ, капітани суден, дипломатичні працівники), дії винного потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 201 ККУ.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 201 ККУ) є вчинення його: 1) за попередньою змовою групою осіб; 2) особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею; 3) службовою особою з використанням службового становища.

У зв'язку із відсутністю товару як предмету злочину у ст. 201 КК України, покарання за так звану “товарну” контрабанду передбачено ст. 472 Митного кодексу України від 13.03.2012 р. № 4495-VI [4]: недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, тобто не заявлення за встановленою формою точних і достовірних даних (наявність, найменування або назва, кількість тощо) про товари, транспортні засоби комерційного призначення, які підлягають обов'язковому декларуванню у разі переміщення через митний кордон України, – тягне за собою сплату штраф у розмірі 100 відсотків вартості цих товарів, транспортних засобів з конфіскацією зазначених цінностей. Після трохи більше року дії зазначених норм державні органи нашої країни звітують про високу ефективність і результативність нових положень щодо притягнення до відповідальності за контрабанду. Зокрема, А. Портнов, керівник Головного управління з питань судоустрою адміністрації Президента України – вказує на те, що контрабанда сьогодні забезпечує бюджетні надходження в розмірі мільйона гривень в день. Чиновник пояс-

³⁷ Не є предметом вказаного злочину предмети, які згідно із законодавством України не підлягають обов'язковому декларуванню митним органом і не обкладаються митом, предмети, які ввозяться (пересилаються) у випадку переселення громадян на постійне місце проживання в Україні, предмети, які ввозяться (пересилаються) і є спадком, підтвердженим документально в належному порядку за межами митного кордону.

нює такі показники простотою механізму: на теперішній час суд має фактично один шлях при вирішенні питання про покарання за контрабанду товарів – до державного бюджету зараховувати і 100 % вартості конфіскованих товарів, і 100 % штрафу [5].

4. Економічна складова декриміналізації товару як предмету контрабанди

Практика господарювання України, кількісна і якісна статистика, що характеризує зовнішньоекономічні відносини, не така оптимістична. Аналіз показників виробництва та реалізації окремих товарів вказує на зростання контрабанди, а також нелегального виробництва всередині країни. Насамперед, це стосується тютюнових виробів. Експерти компаній-виробників відзначають зниження на кілька відсотків обсягів легальних відвантажень тютюнових виробів по всій галузі за дев'ять місяців 2012 р. порівняно з аналогічним періодом 2011 року (хоча якщо порівнювати з 2010 р., то падіння склало 11%) [6]. У результаті, в 2012 році в Україні спостерігалось зростання “кустарного” виробництва цигарок із збільшенням контрабанди та обсягів виробництва цигарок на підпільних фабриках (частина з них була ліквідована правоохоронними органами). Причому активна протидія таким негативним явищам часто зупинялася самими учасниками ділової гри у галузі – наявність контрабанди й неврахованого товару позитивно позначалося на ціновій конкуренції та скасуванні планів держави з підвищення акцизного податку. Одночасно негативні рейтинги України на світовій арені тільки підвищуються. Зокрема, Міністерство фінансів Польщі повідомило, що в 2011 році польські служби виявили всередині країни і на кордонах 680 млн. штук контрабандних цигарок, 40 % яких (270 млн.) були з України. Зазначимо, що з української сторони за весь 2011 рік на всіх кордонах з ЄС митною службою було вилучено всього 37,5 млн. цигарок на суму 1,2 млн. євро. ...в Румунії було випалено не менше 1 млрд. нелегально завезених туди українських цигарок. При цьому за весь 2011 рік працівниками українського прикордонного відомства на румунській ділянці затримано близько 35 млн. цигарок, тобто українські прикордонники затримали лише 3,5 % контрабанди. ... А тільки за один день, 18 червня 2012 року, співробітниками румунського спецназу в Бухаресті була вилучена партія цигарок з України на загальну суму 2,6 млн. євро. 26 квітня 2012 року в Австрії поліція затримала українця після ДТП і виявила в його машині 200 тис. цигарок [7].

Подібна ситуація спостерігалася і у відносинах України з іншими державами [8], статистичні дані про обсяги ввезених в нашу країну товарів істотно відрізнялися від вітчизняної інформації. Аналіз офіційних статистичних даних показує, що в Україну завозиться значно менше переміщуваних предметів (близько 25 %), ніж звітували європейці. Такі відмінності не могла дати одна лише існуюча різниця в методиках статистичних підрахунків. Не менш складна ситуація з контрабандними процесами в Митному Союзі: заступник керівника Федеральної митної служби Росії Т. Голендеева заявила, що статистика про обсяги взаємної торгівлі між членами Митного союзу – Росією, Білоруссю і Казахстаном – не є точною. В результаті проведеного порівняння кількості суб'єктів господарювання, що беруть участь у взаємній торгівлі з Білоруссю і Казахстаном, і статистич-

них форм, які повинні подаватися такими суб'єктами, виявлено розбіжність у 50 %. Тобто зараз неможливо визначити обсяг товаропотоків з Білорусії в Росію, з Росії в Білорусію і Казахстан [9].

Вивчення аналітичних матеріалів, наукових праць з юриспруденції та економіки дає можливість вказати, що запущена реформа відповідальності за контрабанду дійсно може бути результативною і забезпечувати поповнення бюджету. Але при цьому основним критерієм повинні стати інтереси суспільства, а не конкретних відомств. Адже якщо уважно придивитися, позитивні дані про обсяги виявленої контрабанди сьогодні можуть бути використані для більш ефективної роботи Податкової міліції України.

Безумовно, якщо механізм поповнення бюджету за рахунок ідентифікації незаконного переміщення та своєчасного, повного, безапеляційного покарання працює, його треба приймати. Але надалі він потребує вдосконалення і дискусій з приводу такої простої відмови від кримінальної відповідальності у питаннях порушень у сфері господарської діяльності. Насамперед, це пов'язано з інтересами кінцевого споживача. Адже поки не знайдено вихід з глухого кута під назвою “корупція” (а це питання вже частково висвітлювалося) [10, с. 139-144], великим виробникам вигідна контрабанда за рахунок оптимізації податкового навантаження.

У свою чергу, ухилення від відповідальності за рахунок неофіційних платежів призводить до підвищення ціни імпортованих товарів в десятки разів. Непряма підтримка контрабанди підприємствами-конкурентами в різних галузях дозволяє їм вилучати зекономлені на податках ресурси з виробничого процесу, а не спрямовувати на модернізацію технологій, оптимізацію споживання матеріальних і трудових ресурсів. У підсумку, вітчизняний товар далекий від стандартів якості, а, значить, абсолютно неконкурентоспроможний на регіональних та світовому ринках.

5. Висновки

Підсумовуючи викладені аспекти проблеми кримінальної відповідальності за контрабанду, необхідно зазначити, що в Україні постійно вдосконалюються форми і методи боротьби з контрабандою. Безумовно, потрібно дочекатися офіційної статистичної інформації за 2013 рік, і тоді можна буде робити висновки про успіх заходів щодо вдосконалення законодавства. Однак аналіз будь-яких даних необхідно проводити з урахуванням порушених питань, максимально уникаючи відстоювання управлінських, політичних інтересів та враховуючи потребу в соціальній спрямованості будь-яких юридичних та економічних законодавчих ініціатив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Непряхіна Н. Ввозьте больше // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~2/110/all/2011/12/20/263196>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15.11.2011 р. № 4025-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4025-17>.

3. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 р. № 2341-III зі змінами та доповненнями // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print 1360793945345724](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print%201360793945345724).
4. Митний кодекс України : від 13.03.2012 № 4495-VI зі змінами та доповненнями // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495д-17/page2>.
5. На Банковой похвастались, что контрабанда дает миллион в день // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2012/02/13/6958688/>
6. В 2012 в Украине подскочило “кустарное” производство сигарок // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkurse.ua/business/kustarnoe-proizvodstvo-sigaret.html>.
7. Красовский К. Контрабанда сигарок – куда и откуда и как с ней борются в Украине / К. Красовский // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gazeta.zn.ua/ECONOMICS/kontrabanda_sigaret_kuda_i_otkuda_i_kak_s_ney_boryutsya_v_ukraine.html.
8. Пода В. Ошибка учета или констатация контрабанды? / В. Пода // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gazeta.dp.ua/read/oshibka_ucheta_ili_konstataciya_kontra-bandi.
9. Фаляхов Р. Контрабанда прорвала Таможенный союз / Р. Фаляхов, Е. Карпенко, Д. Лавникевич // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrudprom.ua/digest/Kontrabanda_prorvala_Tamogenniy_soyuz.html.
10. Процюк О. В. Налогообложение незаконно полученных доходов: проблемне вопросы теории и практики / О. В. Процюк, Н. А. Остпук // Актуальные вопросы теории и практики бухгалтерського учета и аудита : сборник статей профессорско-преподавательского состава, аспирантов и студентов ; [Под. науч. ред. М.А. Осипова]. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2012. – С. 139-144.